JULIA KOŁODZIEJSKA ▶▶

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Białoruś w stosunkach międzynarodowych**[recenzja książki *Rola i znaczenie Republiki Białoruś
we współczesnej Europie*]****Belarus in international relations****[book review *The role and importance
of the Republic of Belarus in Contemporary Europe*]****Беларусь в международных отношениях****[рецензия книги *Роль и значение Республики Беларусь
в современной Европе*]**

Monografia Józefa Tymanowskiego *Rola i znaczenie Republiki Białoruś we współczesnej Europie* jest poświęcona miejscu Białorusi w polityce międzynarodowej. Wydaje się, że Republika Białoruś stanowi współcześnie jeden z najbardziej interesujących obszarów badawczych. Szczególnie po agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainie w 2014 r. wzmożyły się obawy o przyszłość Białorusi. Jednak, jak wskazuje Autor, postawilibyśmy błędną tezę uznając, że Republika Białoruś jest państwem całkowicie zdominowanym przez Moskwę. Taki stan byłby niekorzystny dla Unii Europejskiej ze względu na wyjątkowe położenie geopolityczne, geostrategiczne i tranzytowe Białorusi. Tym samym w ostatnich latach głównym celem interesów państw Zachodu było przyciągnięcie Białorusi na swoją „stronę” i odciągnięcie jej jak najdalej od wpływów Moskwy. Omawiana publikacja jest istotna, gdyż zwraca uwagę na konieczność nowego spojrzenia na prowa-

dzoną przez Mińsk politykę zagraniczną oraz zmusza do zastanowienia się nad rolą i znaczeniem Białorusi we współczesnym łańdźie międzynarodowym.

Autor analizowanej publikacji, prof. dr hab. Józef Tymanowski – kierownik Zakładu Europejskich Studiów Subregionalnych w Instytucie Europeistyki Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, ze względu na pozycję zajmowaną w środowisku naukowym jest niewątpliwie ekspertem w opisywanej dziedzinie stosunków międzynarodowych. Nie tylko pełni funkcję redaktora naczelnego czasopisma naukowego „Studia Wschodnioeuropejskie”. Dał się również poznać jako inicjator wielu cennych konferencji międzynarodowych poświęconych problemom transformacji Europy Wschodniej. Czytelnik monografii może spodziewać się kompleksowego podejścia do przedstawianej problematyki. Józef Tymanowski w swoich pracach najwięcej uwagi poświęca przemianom systemowym państw obszaru poradzieckiego, ze szczególnym uwzględnieniem przekształceń mających miejsce w Europie Wschodniej. Jego wcześniejsze badania na temat „Republika Białoruś między Wschodem a Zachodem”, które prowadził w latach 2011–2012, były bezpośrednią inspiracją do powstania omawianej publikacji. Istotny jest również fakt, że w polskiej nauce nie występowało opracowanie, które całościowo omawiałoby problem badawczy podjęty przez Autora.

Recenzowana książka składa się z siedmiu rozdziałów, z których każdy omawia osobne zagadnienie. Jednak zanim odbiorca rozpocznie zapoznanie się z poszczególnymi rozdziałami, już we wstępie może dowiedzieć się najważniejszych kwestii, gdyż Autor w sposób kompleksowy omawia tam problem badawczy, stawia hipotezy i formułuje cele badań. Przedmiotem badania jest wspomniany już zakres i charakter pozycji Republiki Białoruś w Europie. Celem Autora jest udowodnienie znaczenia tego państwa na arenie międzynarodowej, jak również ukazanie roli Unii Europejskiej w procesie transformacji Białorusi. W związku z powyższym kluczowe rysuje się rozstrzygnięcie wpływu historii oraz czynników kulturowo-narodowościowych Białorusi na współczesne relacje z podmiotami międzynarodowymi. W tym zakresie Autor wskazuje, że niezbędne jest zbadanie stopnia politycznego i gospodarczego oddziaływania Rosji na politykę zagraniczną Białorusi. W rezultacie badanie ma doprowadzić do odpowiedzi na pytanie: czy istnieje możliwość prowadzenia tej polityki niezależnie od

innych podmiotów? Nie sposób, poszukując odpowiedzi, pominąć czynniki wewnętrzne mogące determinować istniejący stan rzeczy. W związku z tym Autor, chcąc zbadać kwestie dotyczącą opozycji politycznej na Białorusi, stawia pytanie: czy istnieje na Białorusi społeczeństwo obywatelskie? Dopiero analizując kompleksowo wpływ uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, można w pełni opracować problem badawczy. Na podstawie egzegezy źródeł Badacz przyjął następującą hipotezę: „Rola i znaczenie Republiki Białoruś w Europie realizuje się w warunkach znaczącej asymetrii pomiędzy jej pozycją w Europie a mocarstwową polityką Federacji Rosyjskiej i Unii Europejskiej. Ponadto Republika Białoruś jako państwo autorytarne nie ma możliwości uczestnictwa w strukturach Unii Europejskiej, a przynależność do Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej ogranicza jej rozwój w zakresie nowych technologii i innowacyjności, które niezbędne są do modernizacji państwa”. Wyszczególnić można szereg hipotez pomocniczych, których zadaniem jest wykazanie możliwości tego państwa w zakresie budowania bezpieczeństwa i kształtowania ładu międzynarodowego. Zwrócona zostaje również uwaga na potrzebę ustalenia, jaki jest charakter prounijnej orientacji polityki państwa białoruskiego? Czy chodzi tylko o stworzenie przeciwwagi dla polityki gospodarczej Rosji, czy może jest to próba budowania dodatkowego kierunku rozwoju tego państwa? Weryfikacja przyjętych założeń implikuje spojrzenie na politykę zagraniczną Republiki Białorusi w jej europejskim wymiarze.

Przedmiotem analizy rozdziału pierwszego jest aspekt teoretyczno-metodologiczny badań nad Republiką Białorusi, który stanowi wkład w rozbudowę podłoża teoretycznego i empirycznego. Autor rozpoczyna swoje rozważania od dokonania konceptualizacji pojęć związanych z państwem, a następnie opisuje dotychczasowe kierunki badań nad Białorusią. Punktem wyjścia dla refleksji Badacza wydaje się być przywołanie słów Samuela Huntingtona, który, analizując procesy demokratyzacji w państwach Europy Wschodniej, stwierdził: „Przeszkody stojące przed demokratyzacją oraz siły wspierające jej przeprowadzenie można ująć w trzech szerokich kategoriach: czynników politycznych, kulturowych i gospodarczych”. Z analizy Józefa Tymanowskiego wynika, że czynniki te wciąż determinują autorytarny system polityczny państwa białoruskiego. Trudno nie wspomnieć o krytyce Badacza, odnoszącej się do pozostałych prac z omawianego obszaru badawczego. Jedną z jego opinii, która najmocniej pozostaje

w pamięci, traktuje o stosowaniu przez analityków podwójnych standardów oceny poszczególnych podmiotów geopolitycznych. Autor wskazuje tutaj na częstsze akceptowanie odmienności procesów demokratyzacji w Rosji (której wybacza się wiele, gdyż jest mocarstwem), aniżeli Białorusi. W rozdziale tym można również znaleźć wiele krytycznych słów dotyczących braku szczegółowych opracowań naukowych, przybliżających istotę omawianego problemu badawczego.

Rozdział drugi recenzowanej publikacji nosi nazwę: „Kontekst historyczny roli i znaczenia Białorusi we współczesnej Europie”. Tę część swoich rozważań Autor poświęca znaczeniu historii dla tożsamości Białorusinów oraz jej wpływu na współczesną pozycję tego państwa w stosunkach międzynarodowych, w tym na relacje Białorusi z Federacją Rosyjską i Unią Europejską. Uwzględniony przez Józefa Tymanowskiego czynnik sowieckości jest elementem potwierdzającym zgodność wyników jego analiz z innymi badaniami z tego samego obszaru tematycznego. W rozdziale tym można znaleźć także rozważania dotyczące optymalnego wariantu rozwoju państwa białoruskiego. Według Autora najlepszym rozwiązaniem byłaby integracja gospodarcza z Federacją Rosyjską oraz w niedalekiej przyszłości integracja (również gospodarcza) z Unią Europejską, gdyż według Badacza wybór jednego bieguna jest zbyt dużym uproszczeniem.

W rozdziale trzecim przedstawiona została pozycja Republiki Białoruś z perspektywy uwarunkowań geopolitycznych, które mają istotny wpływ na rolę i miejsce tego państwa w Europie. Autor poświęcił głównie ten rozdział relacjom Białorusi z Federacją Rosyjską, Unią Europejską i Polską. W jego opinii Białoruś próbuje wyciągnąć jak najwięcej korzyści gospodarczych z relacji z tymi podmiotami międzynarodowymi, przy jednoczesnej próbie zachowania swojej suwerenności. Autor polemizuje z wieloma polskimi badaczami, którzy uważają, że jedyną optymalną drogą rozwoju dla Białorusi jest przyspieszenie procesu jej demokratyzacji. M.in. pisze: „nie ma żadnych powodów, by przypuszczać, że próba rozwinięcia i wprowadzenia instytucji demokratycznych byłaby najlepszym rozwiązaniem dla tych społeczeństw”. Poszukując drogi zmiany obecnej sytuacji, stwierdza że: „być może należy zweryfikować w praktyce poglądy Davida Mitran’ego, że do zmian politycznych należy dążyć poprzez współpracę gospodarczą”. Można więc uznać, że Józef Tymanowski nie koncentruje się wyłącznie na opisie relacji Białorusi z podmiotami międzynarodowymi,

ale także w sposób nowatorski określa jak powinien wyglądać kształt przyszłych relacji UE – Białoruś.

Rozdział czwarty recenzowanej publikacji dotyczy uwarunkowań politycznych pozycji Białorusi we współczesnej Europie. W celu ukazania czynników wpływających na obecną rolę Białorusi Autor przeprowadził analizę m.in. procesów transformacji państwa białoruskiego z lat dziewięćdziesiątych XX w., współczesnego systemu politycznego Republiki Białoruś, wizji polityki Aleksandra Łukaszenki oraz perspektywy opozycji politycznej. Ukazanie tych elementów w rezultacie umożliwiło mu odpowiedź na postawione pytania badawcze. Nie do końca można zgodzić się z opinią Badacza, że „(...) po kryzysie w 2008 r. demokracja zachodnia traci swoją siłę przyciągania, a zyskują rozwiązania autorytarne, np. polityka ChRL czy Federacji Rosyjskiej”. Należy zaznaczyć, że to właśnie po kryzysie w 2008 r. prezydent Łukaszenka dostrzegł (wprawdzie krótkotrwale), iż stosunki z Unią Europejską pozostawały zbyt długo „kwestią odłożoną”.

Rozdział piąty swojej monografii Józef Tymanowski poświęcił omówieniu uwarunkowań ekonomicznych pozycji i roli Białorusi w Europie. Analiza tego zagadnienia jest szczególnie trafna, gdyż Białoruś swoje potencjalne możliwości gospodarcze wykorzystuje nie tylko do próby zaspokojenia potrzeb społecznych, ale przede wszystkim dla kształtowania swojej pozycji międzynarodowej. Aspekt ekonomiczny jest tym bardziej dostrzegalny w stosunkach z Unią Europejską i Federacją Rosyjską, które starają się przyciągnąć Białoruś w swoją strefę wpływów, dlatego można potwierdzić, że Autor zasadnie poszukiwał odpowiedzi na pytania dotyczące przyszłej współpracy gospodarczej tych podmiotów.

Przedmiotem rozdziału szóstego są społeczno-kulturowe uwarunkowania pozycji Republiki Białoruś w Europie. Autor za ważne uznał scharakteryzowanie społeczeństwa Białorusi, przeprowadzenie analizy dotyczącej procesu kształtowania się tożsamości narodowej oraz uzyskanie odpowiedzi na pytanie: „czy na Białorusi istnieje społeczeństwo obywatelskie”? Zbadanie powyższych aspektów uznał za pomocne przy określeniu roli i znaczenia tego państwa w Europie. W rozdziale tym napotkać można także rozległe rozważania teoretyczne dotyczące rodzajów społeczeństwa oraz charakteru społeczeństwa obywatelskiego. Przy tym ciekawe jest zwrócenie uwagi na odmiennność społeczeństw obywatelskich Zachodu i Wschodu. Całość ukazuje odbiorcy szeroki obraz omawianych uwa-

runkowań oraz umożliwia konfrontacje badań Autora z teoriami innych badaczy z tego samego obszaru tematycznego.

W ostatnim rozdziale omawianej książki Autor dokonał opisu perspektyw rozwoju Republiki Białoruś. Za przedmiot analizy uznał w szczególności zagadnienie wielowektorowości Białorusi w polityce wewnętrznej i zagranicznej oraz współpracę tego państwa z Federacją Rosyjską i Unią Europejską. Przedstawienie perspektyw ma nieocenioną wartość oraz powinno stanowić źródło wiedzy nie tylko dla badaczy, ale również dla polityków. Czasami w recenzowanej monografii występują drobne niekonsekwencje. Mianowicie zarówno w rozdziale drugim, jak i szóstym stwierdzono, że integracja Republiki Białoruś z Unią Europejską lub Federacją Rosyjską powinna nastąpić jedynie w wymiarze gospodarczym, ponieważ inny rodzaj współpracy może naruszyć jej suwerenność. We wstępie jednak odnajduje się następujące zdanie: „w najbliższych latach rozwój państwa białoruskiego jest możliwy jedynie poprzez ścisłą współpracę polityczną, gospodarczą i wojskową z Rosją”.

Holistyczne przedstawienie we wstępie problemu badawczego, celów oraz hipotez badawczych ukazuje starania Autora odnośnie przekazania informacji tak, aby miały jak największą wartość poznawczą. Tym samym odbiorca otrzymuje jasny przekaz, który pozwala mu następnie, analizując poszczególne rozdziały, samodzielnie dochodzić do konstruktywnych wniosków odnośnie tego czy rzeczywiście początkowe tak dokładnie opisane założenia mają swoje odzwierciedlenie w zrealizowanym badaniu. Recenzowana pozycja, oprócz szerokiej natury poznawczej, bez wątpienia jest niezwykle trafna pod względem doboru problemu badawczego. Już uwzględniając położenie geograficzne Republiki Białoruś oraz fakt, że jest ona państwem autorytarnym, można uważać za zasadne pytanie o jej rolę w Europie. Praca posiada niewątpliwie wysoki walor naukowy. Jest to badanie o charakterze teoretycznym i empirycznym. Co warte podkreślenia, analizowana publikacja może być przeznaczona dla szeroko rozumianego środowiska akademickiego, jak również dla instytucji unijnych, które powinny wykorzystać zawartą analizę oraz prognozy dla zmiany strategii działania wobec Białorusi. Książka w znaczący sposób może pozwolić na zrozumienie sytuacji rozgrywającej się obecnie na arenie międzynarodowej oraz przybliżyć rolę i znaczenie Białorusi w Europie.

JULIA KOŁODZIEJSKA

Wydział Politologii i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Batorego 39L, 87-100 Toruń, Polska
kolodziejska.julia94@gmail.com

Bibliografia

- Tymanowski, J. (2017). *Rola i znaczenie Republiki Białoruś we współczesnej Europie*.
Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. ss. 245.